

2

Vol. 7
Summer 2026

Research Paper

Received:
20 July 2025
Revised:
30 August 2025
Accepted:
13 June 2026
Published:
22 June 2026
P.P: 103-126

ISSN: 2008-3564
E-ISSN: 2645-5285

Journal Future Studies of the Islamic Revolution

Future-Making Model of Ummah-Nation Unity: Analyzing Hey'ats' Narratives in the 12-Day Sacred Defense and Scenario Planning for Future Crises*

Morteza Nesari*¹ | Seyyed Reza Hosseini² | Mahdi Nazemi Ardakani³ | Abbas Babaei⁴

Abstract

This study examines the role of religious hey'ats in strengthening Ummah-Nation unity during Iran's 12-Day Sacred Defense (1404) and presents a strategic framework for managing future crises up to the horizon of 1420. Using a mixed-method approach of Grounded Theory and Future Studies, the Hey'at-Centered Integration Pattern (HIP) was derived from 37 in-depth interviews and field observations. The pattern includes six components (causal conditions, core phenomenon, contexts, intervening conditions, strategies, consequences), demonstrating that hey'ats, by relying on "Ashura'i zeal" and integrating Islamic-Iranian identity, met 89% of critical neighborhood needs and evolved into national resilient organizations. Future-oriented analysis identified key drivers (digitalization, grassroots networks, discursive cohesion) and uncertainties (hybrid warfare, economic resilience, cultural infiltration), leading to the design of four scenarios. The "Wave Breaker" scenario, with 92% alignment with hybrid threats and economic justification, was prioritized. Delphi panels ($\kappa=0.86$) confirmed that the discursive cohesion of hey'ats was the most effective factor in neutralizing enemy rumors. The study offers executive recommendations, including developing digital infrastructure for hey'ats, institutionalizing the HIP model, and transforming husseiniyas into "smart resistance bases." By documenting the transformation of hey'ats from traditional institutions to architects of the field, this research provides an operational framework for enhancing national resilience against hybrid threats up to 1420 and demonstrates its potential for generalization to the Islamic world.

Keywords: Religious Hey'ats, Ummah-Nation Unity, Future Studies, National Resilience, 12-Day Sacred Defense.

1. Corresponding Author: Ph.D. Candidate in Cultural Strategic Management, Faculty of Strategic Management, National Defense University, Tehran, Iran.
Email: nesari.morteza@gmail.com
 2. Assistant Professor, Department of Strategic Management, Faculty of Strategic Management, Amin Police University of Sciences, Tehran, Iran.
Email: seh_rahehagh@yahoo.com
 3. Associate Professor, Department of Management, Cultural Thought and Studies, Faculty of Management, Imam Hussein Comprehensive University, Tehran, Iran.
Email: mnazemi32@yahoo.com
 4. Ph.D, Department of Cultural Systems Engineering, Faculty of Management, Imam Hussein Comprehensive University, Tehran, Iran.
Email: babaeiabbas54@gmail.com
- * This article is derived from the Ph.D. dissertation in Cultural Strategic Management at the National Defense University.

Cite this Paper: Nesari, M & Hosseini, S.R & Nazemi Ardakani, M & Babaei, A(2026). Future-Making Model of Ummah-Nation Unity: Analyzing Hey'ats' Narratives in the 12-Day Sacred Defense and Scenario Planning for Future Crises. *Future Studies of the Islamic Revolution*, 2(7), 103–126.

Publisher: Imam Hussein University

© **Authors**

This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)(CC BY 4.0) .

الگوی آینده‌ساز وحدت امت-ملت تحلیل روایتگری هیأت‌ها در دفاع مقدس ۱۲ روزه و سناریوسازی برای بحران‌های آینده*

مرتضی نثاری^{۱*} | سیدرضا حسینی^۲ | مهدی ناظمی اردکانی^۳ | عباس بابایی^۴

چکیده

این پژوهش نقش هیأت‌های مذهبی در تقویت وحدت امت-ملت طی دفاع مقدس ۱۲ روزه (۱۴۰۴) و ارائه چارچوبی راهبردی برای مدیریت بحران‌های آینده تا افق ۱۴۲۰ را بررسی می‌کند. با بهره‌گیری از روش ترکیبی نظریه داده بنیاد و آینده‌پژوهی، الگوی یکپارچگی هیأت محور از تحلیل ۳۷ مصاحبه عمیق و مشاهدات میدانی استخراج شد. این الگو شامل شش مؤلفه (شرایط علی، پدیده محوری، زمینه‌ها، شرایط مداخله‌گر، راهبردها، پیامدها) است که نشان می‌دهد هیأت‌ها با تکیه بر «غیرت عاشورایی» و تلفیق هویت اسلامی-ایرانی، ۸۹٪ نیازهای بحرانی محلات را تأمین کردند و به سازمان‌های تاب آور ملی ارتقا یافتند. تحلیل آینده‌پژوهانه با شناسایی پیشران‌های کلیدی (دیجیتال‌سازی، شبکه‌های مردمی، انسجام گفتمانی) و عدم قطعیت‌ها (جنگ ترکیبی، تاب‌آوری اقتصادی، نفوذ فرهنگی)، چهار سناریو طراحی کرد که سناریوی «موج‌شکن» با تطابق ۹۲٪ با تهدیدات ترکیبی و توجیه اقتصادی، اولویت یافت. پانل دلفی (۰.۸۶۳) تأیید کرد که انسجام گفتمانی هیأت‌ها مؤثرترین عامل در خنثی‌سازی شایعات دشمن است. پژوهش پیشنهادهایی اجرایی از جمله توسعه زیرساخت دیجیتال هیأت‌ها، نهادهایسازی مدل و تبدیل حسینه‌ها به «پایگاه‌های هوشمند مقاومت» ارائه داد. این مطالعه با ثبت تحول هیأت‌ها از نهادهای سنتی به معماران میدان، چارچوبی عملیاتی برای تقویت تاب‌آوری ملی در برابر تهدیدات ترکیبی تا افق ۱۴۱۰ فراهم کرد و ظرفیت تعمیم آن به جهان اسلام را نشان داد.

کلیدواژه‌ها: هیأت‌های مذهبی، وحدت امت-ملت، آینده‌پژوهی، تاب‌آوری ملی، دفاع مقدس ۱۲ روزه.

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری، مدیریت راهبردی فرهنگی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

Email: nesari.morteza@gmail.com

۲. استادیار، گروه مدیریت راهبردی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

Email: seh_rahehagh@yahoo.com

۳. دانشیار، گروه مدیریت، اندیشه و مطالعات فرهنگی، دانشکده مدیریت، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران.

Email: mnazemi32@yahoo.com

۴. دکتری، گروه مهندسی سیستم های فرهنگی، دانشکده مدیریت، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران.

Email: babaceabbas54@gmail.com

• مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته مدیریت راهبردی فرهنگی دانشگاه عالی دفاع ملی است.

استناد: نثاری، مرتضی و حسینی، سیدرضا و ناظمی اردکانی، مهدی و بابایی، عباس (۱۴۰۵). الگوی آینده‌ساز وحدت امت-ملت تحلیل روایتگری هیأت‌ها در دفاع مقدس ۱۲ روزه و سناریوسازی برای بحران‌های آینده. *نشریه علمی آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی*، ۱۲۶-۱۰۳.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین(ع) © نویسندگان

این مقاله تحت لایسنس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه و بیان مسئله

تهاجم رژیم صهیونیستی و دفاع مقدس ۱۲ روزه ملت ایران در سال ۱۴۰۴، به‌عنوان نقطه عطفی در تاریخ معاصر ایران، فرصتی بی‌نظیر برای بررسی نقش نهادهای مردمی، به‌ویژه هیأت‌های مذهبی، در تقویت انسجام اجتماعی و هویتی در برابر تهدیدات خارجی فراهم کرد (هوفمن^۱، ۲۰۰۷). این پژوهش با رویکرد آینده‌پژوهی، به تحلیل نقش هیأت‌های مذهبی در بازتعریف هویت یکپارچه اسلامی-ایرانی در بستر بحران‌های ملی می‌پردازد. هدف اصلی، شناسایی مکانیسم‌های گفتمانی و عملیاتی هیأت‌ها در پیوند دادن مفاهیم امتی و ملی و تدوین چارچوبی راهبردی برای مدیریت بحران‌های آینده تا افق ۱۴۲۰ است. این مطالعه با تمرکز بر سازمان‌های مردمی، به دنبال ارائه نقشه‌راهی برای تقویت تاب‌آوری ملی در برابر تهدیدات ترکیبی، شامل چالش‌های نظامی، سایبری و فرهنگی، است (ویلنر^۲، ۲۰۱۰).

ضرورت پژوهش: ضرورت این پژوهش از شکاف موجود در مستندسازی علمی نقش نهادهای مردمی، به‌ویژه هیأت‌های مذهبی، در مدیریت بحران‌های ملی ناشی می‌شود. مطالعات جهانی نشان داده‌اند که نهادهای مذهبی در شرایط بحرانی، مانند جنگ یا بلایای طبیعی، می‌توانند به‌عنوان پایگاه‌های انسجام اجتماعی و تقویت حس تعلق جمعی عمل کنند (پارگامنت و اکسلین^۳، ۲۰۲۰). با این حال، نقش این نهادها در مواجهه با تهدیدات ترکیبی، شامل حملات نظامی، سایبری و رسانه‌ای، کمتر بررسی شده است (بوزان و هانسن^۴، ۲۰۰۹).

با توجه به افزایش پیچیدگی جنگ‌های ترکیبی در سطح جهانی (هوفمن، ۲۰۰۷)، بهره‌گیری از ظرفیت‌های مردمی به اولویتی در حوزه امنیت ملی تبدیل شده است. این پژوهش با تکیه بر تجارب میدانی جنگ اخیر و تحلیل‌های آینده‌نگر، به دنبال رفع این خلأ دانشی و ارائه چارچوبی برای تبدیل نقش سنتی هیأت‌ها به سامانه‌های تاب‌آور در برابر بحران‌های آینده است. مفاهیم محوری: مفاهیم کلیدی این پژوهش شامل سه دال آینده‌پژوهانه است:

1. Hoffman
2. Wilner
3. Pargament & Exline
4. Buzan & Hansen

۱. وحدت امت-ملت: این مفهوم به تلفیق هویت‌های دینی و ملی برای ایجاد انسجام اجتماعی در برابر تهدیدات خارجی اشاره دارد که با نظریه هویت اجتماعی در شرایط تهدید همخوانی دارد (تاجفل و ترنر^۱، ۱۹۷۹؛ هاگک^۲، ۲۰۱۶).
 ۲. غیرت عاشورایی: این مفهوم به عنوان محرک رفتارهای مقاومتی، انگیزه‌های دینی و ملی را در شرایط بحرانی تقویت می‌کند (پارگامنت و اکسلین، ۲۰۲۰).
 ۳. حسینه‌های مقاومت: این پایگاه‌ها به عنوان مراکز چندمنظوره برای پشتیبانی لجستیکی، فرهنگی و امنیتی در بحران‌ها معرفی شده‌اند، مشابه نقش نهادهای مذهبی در مقاومت‌های مردمی در خاورمیانه (روی^۳، ۲۰۱۷). این دال‌ها با تکیه بر داده‌های کیفی از فعالیت‌های هیأت‌ها در جنگ اخیر و چارچوب‌های نظری، بستری برای طراحی راهبردهای آینده‌نگر فراهم می‌کنند.
- وضع موجود و مطلوب: پژوهش‌های پیشین عمدتاً بر کارکردهای سنتی و مناسکی هیأت‌ها متمرکز بوده و نقش آن‌ها در مدیریت بحران‌های ملی کمتر بررسی شده است (پاتنام و کمپبل^۴، ۲۰۱۲). هویت‌های امتی و ملی اغلب به صورت جداگانه تحلیل شده و نقش هیأت‌ها در حاشیه گفتمان‌های ملی قرار داشته است (تاجفل و ترنر، ۱۹۷۹). در مقابل، وضع مطلوب شامل تبدیل هیأت‌ها به بازیگران محوری در مدیریت بحران، تلفیق هویت اسلامی-ایرانی به عنوان گفتمانی یکپارچه، و ایجاد شبکه‌های مردمی تاب‌آور در برابر تهدیدات ترکیبی است (ویلنر، ۲۰۱۵). این پژوهش با بهره‌گیری از داده‌های میدانی و روش‌های آینده‌پژوهی، به دنبال طراحی چارچوبی برای تحقق این وضع مطلوب است.
- مسئله اصلی: مسئله اصلی پژوهش، فقدان چارچوبی نظام‌مند برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های هیأت‌های مذهبی در تقویت وحدت امت-ملت و مدیریت بحران‌های ملی در برابر تهدیدات ترکیبی است.
- پرسش کلیدی این است: چگونه می‌توان مکانیسم‌های گفتمانی و عملیاتی هیأت‌ها را به الگویی آینده‌نگر برای تاب‌آوری در برابر چالش‌های سایبری، رسانه‌ای و هویتی تا افق ۱۴۱۰

1. Tajfel & Turner

2. Hogg

3. Roy

4. Putnam & Campbell

تبدیل کرد؟ خلأ دانشی موجود، نبود مدل‌های علمی برای پیوند ظرفیت‌های مردمی با راهبردهای مواجهه با بحران‌های آینده است (یاناکیف^۱ و همکاران، ۲۰۱۸). این پژوهش با تکیه بر تجارب جنگ ۱۲ روزه و تحلیل‌های آینده‌نگر، به دنبال رفع این خلأ است.

هیأت‌های مذهبی چگونه می‌توانند از طریق مکانیسم‌های گفتگومانی و عملیاتی، الگوهای رفتاری برای تحکیم وحدت امت-ملت در بحران‌های ملی ایجاد کنند و چگونه این الگوها را می‌توان به چارچوب‌های عملیاتی برای مدیریت بحران‌های آینده تا افق ۱۴۱۰ تبدیل کرد؟ این پرسش با تمرکز بر تحلیل تجارب میدانی و طراحی سناریوهای آینده‌نگر، به دنبال ارائه چارچوبی است که ظرفیت هیأت‌ها را از نهادهای مذهبی به سامانه‌های چندمنظوره برای تقویت تاب‌آوری هویتی و اجتماعی ارتقا دهد، با تأکید بر پیش‌بینی تهدیدات ترکیبی و ارائه راهکارهای عملیاتی برای مواجهه با آن‌ها.

مبانی نظری پژوهش

هیأت‌های مذهبی در ایران، به‌عنوان نهادهایی با ریشه‌های عمیق در فرهنگ شیعی، نقشی کلیدی در تقویت وحدت امت-ملت در برابر تهدیدات خارجی، به‌ویژه جنگ‌های روانی و عملیات خرابکارانه، ایفا می‌کنند (پارگامنت و اکسلین، ۲۰۲۰). این نهادها از طریق برگزاری مراسم‌های مذهبی-سیاسی، ایجاد شبکه‌های محلی، و تولید محتوای مقاومتی، به بازتعریف هویت جمعی کمک کرده‌اند، به‌ویژه در بازه زمانی عید غدیر تا مقطع بحران‌های اخیر (نثاری و همکاران، ۱۴۰۴). برخلاف تصور رایج که فعالیت هیأت‌ها به ایام محرم محدود است، این نهادها در طول سال فعال بوده و در شرایط بحرانی، مانند تهدیدات خارجی، به تقویت انسجام اجتماعی کمک کرده‌اند (روی، ۲۰۱۷). این بخش، مفاهیم امت، ملت، و وحدت امت-ملت را تعریف کرده و نسبت هیأت‌های مذهبی با این مفاهیم را در چارچوب نظریه هویت اجتماعی و سرمایه اجتماعی بررسی می‌کند (تاجفیل و ترنر، ۱۹۷۹؛ پوتنام، ۲۰۰۰).

1. Yanakiev

مفهوم امت: در این پژوهش، امت به عنوان جامعه‌ای دینی تعریف می‌شود که بر اساس ارزش‌های مشترک اسلامی، به ویژه باورهای شیعی، شکل گرفته و همبستگی فراتر از مرزهای جغرافیایی را ترویج می‌دهد (هاگ، ۲۰۱۶).

هیأت‌های مذهبی با تأکید بر ارزش‌های مشترک، مانند ایثار و برادری، به تقویت امت کمک می‌کنند، اما تأکید برخی هیأت‌ها بر تفاوت‌های مذهبی (مانند تشیع در برابر سایر مذاهب) می‌تواند به شکاف در امت منجر شود (روی، ۲۰۱۷؛ ناظر فصیحی و نثاری، ۱۴۰۴). این چالش نیازمند گفت‌وگوهای فراگیر برای حفظ وحدت امت است (فوکویاما، ۱۹۹۵).

مفهوم ملت: ملت به عنوان جامعه‌ای با هویت ملی ایرانی تعریف می‌شود که بر اساس اشتراکات فرهنگی، تاریخی، و سیاسی شکل گرفته است (اندرسون^۱، ۱۹۹۱). هیأت‌ها با تکیه بر ارزش‌های مشترک، مانند شهادت، به تقویت هویت ملی کمک می‌کنند، اما تأکید بیش از حد بر هویت شیعی ممکن است شکاف‌هایی میان گروه‌های قومی یا مذهبی در داخل ملت ایجاد کند (نثاری و حسین‌نژاد خاکی، ۱۴۰۴). شبکه‌های محلی هیأت‌ها، به عنوان منبعی از سرمایه اجتماعی، این شکاف‌ها را کاهش داده و همکاری جمعی را تقویت می‌کنند (کلمن، ۱۹۸۸).

وحدت امت-ملت: وحدت امت-ملت به تلفیق هویت‌های دینی و ملی برای ایجاد انسجام اجتماعی در برابر تهدیدات خارجی اشاره دارد (تاجفل و ترنر، ۱۹۷۹).

هیأت‌های مذهبی از طریق مراسم‌های مذهبی-سیاسی و فعالیت‌های محلی، این وحدت را تقویت می‌کنند، اما خطر تقلیل هویت به «دیگری‌سازی» (مانند تأکید بر تفاوت‌های شیعی-سنی) یا ایجاد شکاف‌های داخلی (مانند حاشیه‌نشینی گروه‌های غیرمذهبی) وجود دارد (پارگامنت و اکسلین، ۲۰۲۰). سرمایه اجتماعی، به عنوان شبکه‌های پایدار روابط اجتماعی، این فرآیند را تسهیل می‌کند (بورديو، ۱۹۸۶؛ پوتنام، ۲۰۰۰).

نقش هیأت‌ها در وحدت امت-ملت: هیأت‌های مذهبی از سه سازوکار اصلی برای بازسازی هویت جمعی در برابر تهدیدات خارجی استفاده می‌کنند:

بازتعریف نمادین «ما»ی دینی: هیأت‌ها با تأکید بر مفاهیم امت، برادری، و ایثار، هویت جمعی را تقویت می‌کنند (هاگ، ۲۰۱۶؛ ناظر فصیحی و نثاری، ۱۴۰۴).

1. Anderson

برای مثال، مراسم‌های مذهبی با محتوای مقاومتی در بازه عید غدیر، حس همبستگی را میان گروه‌های مختلف تقویت کرد (نثاری و همکاران، ۱۴۰۴).

تبدیل بحران به فرصت همکاری: هیأت‌ها با روایت‌های مذهبی امیدبخش، تهدیدات خارجی را به فرصتی برای همکاری جمعی تبدیل کردند (پارگامنت و اکسلین، ۲۰۲۰). این امر در فعالیت‌های میدانی، مانند کمک‌رسانی در بحران‌های اخیر، مشهود بود (نثاری و حسین‌نژاد خاکی، ۱۴۰۴). شبکه‌های اجتماعی هیأت‌ها، به‌عنوان سرمایه اجتماعی، این همکاری را تقویت کردند (پوتنام، ۲۰۰۰).

بازآفرینی مناسک دینی: هیأت‌ها مناسک دینی را به بستری برای اقدام جمعی در دفاع از ارزش‌های ملی تبدیل کردند، مانند سازمان‌دهی گردهمایی‌های مقاومتی در برابر جنگ روانی (روی، ۲۰۱۷؛ نثاری و همکاران، ۱۴۰۴). این فرآیند با تکیه بر اعتماد اجتماعی و هنجارهای مشترک شکل گرفت (فوکویاما، ۱۹۹۵).

این سازوکارها، با پیوند هویت دینی به مسائل اجتماعی مانند فقر یا بحران‌های زیست‌محیطی، همبستگی درون‌گروهی را تقویت کرده و با بهره‌گیری از مشروعیت محلی روحانیون، تاب‌آوری جامعه را در برابر حملات سایبری و روانی ارتقا می‌دهند (ویلنر، ۲۰۱۵؛ تاج‌بخش، ۱۳۸۴). موفقیت این نقش به درک عمیق روحانیون از بافت فرهنگی-اجتماعی جامعه وابسته است تا از تقلیل هویت به «دیگری‌سازی» پرهیز شود (پارگامنت و اکسلین، ۲۰۲۰).

چالش‌ها و راهکارها: هیأت‌های مذهبی، به‌عنوان پایه‌های امنیت نرم، از طریق شبکه‌های مردمی، انسجام اجتماعی را در برابر تهدیدات ترکیبی تقویت می‌کنند (بابایی و همکاران، ۱۳۹۶). با این حال، چالش‌هایی مانند نفوذ جریان‌های انحرافی، کمبود آموزش تخصصی برای مداحان، و تأکید بیش‌ازحد بر تفاوت‌های مذهبی، می‌توانند به شکاف در امت یا ملت منجر شوند (روی، ۲۰۱۷).

برای رفع این موانع، ساماندهی راهبردی، تقویت آموزش‌های فرهنگی، و ترویج گفت‌وگو فراگیر اسلامی-ایرانی ضروری است تا هیأت‌ها به‌عنوان سازمان‌های پیشران امنیت نرم، نقش مؤثرتری در دفاع فرهنگی و اجتماعی ایفا کنند (نثاری و حسین‌نژاد خاکی، ۱۴۰۴؛ هامپرز، ۲۰۰۵).

پیشینه پژوهش

موضوع نقش هیأت‌های مذهبی در تقویت وحدت امت-ملت و در دفاع مقدس ۱۲ روزه به دلیل نوظهور بودن، پیشینه پژوهشی مستقیم محدودی دارد. این پژوهش، باهدف مستندسازی علمی و آینده‌پژوهانه نقش هیأت‌ها، خلأ دانشی را پر می‌کند. مطالعات پیشین عمدتاً بر کارکردهای اجتماعی و هویتی هیأت‌ها متمرکز بودند و زمینه‌ای برای درک ظرفیت‌های این نهادها فراهم می‌کنند، اما نقش آن‌ها در بحران‌های ملی بررسی نشده است. پژوهش حاضر جایگاه خود را در تکمیل دانش موجود نشان می‌دهد. پیشینه‌ها در سه حوزه بررسی شدند.

پیشینه پژوهش داخلی بر اساس سه دسته موضوعی

۱. پژوهش‌هایی که نقش هیأت را در مسائل اجتماعی و عمومی بررسی کرده‌اند:

مرتضی نثاری و یوسف حسین‌نژاد خاکی (۱۴۰۴) با استفاده از تحلیل مضمون نشان دادند که هیأت‌های مذهبی با هویت‌سازی اسلامی-ایرانی، گفتمان‌سازی مقاومت، انسجام‌بخشی اجتماعی و پدافند غیرعامل فرهنگی به‌عنوان سپر نرم امنیتی، انسجام ملی و تاب‌آوری فرهنگی را تقویت می‌کنند. مرتضی مشعلچی و ابوالفضل مرشدی (۱۴۰۰) در یک مطالعه کیفی سه نوع هیأت-هویت‌اندیش، بازاندیش و مکتب‌اندیش-را تفکیک کردند که هر یک با مولفه‌های ویژه جامعه مدنی، نقش کلیدی در پویایی نهادهای مدنی و تقویت مشارکت مردمی دارند.

حمیدرضا سهرابی و محمدجواد فرح‌بخش (۱۳۹۹) در پژوهشی توصیفی-تحلیلی نشان دادند که مساجد به‌عنوان نهادهای مدنی بومی با سازمان‌دهی نیروها، تأمین تدارکات، تبلیغ ارزش‌های جهادی و تقویت تعامل دین و دولت در پیروزی انقلاب اسلامی ایران نقش موثری ایفا کرده‌اند.

۲. پژوهش‌هایی که بر موضوعات مؤثر بر وحدت امت-ملت تمرکز داشته‌اند:

جواد بهارمست حسین‌آبادی، محمدرضا حاتمی و زهره پوستین‌چی (۱۴۰۴) در بررسی آینده‌نگری سیاست خارجی پرونده هسته‌ای ایران با روش تحلیل مضمون دریافتند که مقاومت فعال در مقابل اقدامات تروریستی رژیم صهیونیستی از حق هسته‌ای ایران دفاع می‌کند و در بازی سیاسی حاصل جمع صفر موفق شده، اما امکان توافق راهبردی با این رژیم وجود ندارد.

عیسی حبیبی، سید رسول آقا داود جلفایی و ماشالله ولیخانی دهقانی (۱۴۰۳) با رویکرد آمیخته مدلی سه‌بعدی برای پیش‌نگری مدیریت جنگ‌های نامتقارن در حوزه دفاعی نیروهای مردمی طراحی کردند که ابعاد ساختاری، رفتاری-محتوایی و محیطی-زمینه‌ای را هم‌زمان مد نظر قرار می‌دهد.

سعید اباذری فومشی، علی فرهادی محلی و مجید رستمی بشمینی (۱۴۰۲) در پژوهش کیفی بر اساس روش تدبر در قرآن کریم، تصویری مطلوب از فرماندهی آینده در سازمان‌های فرهنگی نیروهای مسلح طراحی کردند که مؤلفه‌های بصیرت، انعطاف‌پذیری، چابکی، پویایی و ایثار را برای حفاظت از انقلاب اسلامی ضروری دانستند.

حامد نیکونهاد و روح‌الله مکارم (۱۳۹۹) در نقدی تحلیلی بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نشان دادند هرچند مبانی و اهداف قانون اساسی بر اندیشه امت-امامت استوار است، ساختارها و نهادها ترکیبی از نظریه‌های امت-امامت و دولت-ملت را بازتاب می‌دهند و برای تحقق کامل امت‌محوری نیازمند تکمیل یا اصلاح نهادهای سیاسی، قضایی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و نظامی هستند.

حبیب‌الله فاضلی (۱۳۹۱) در تحلیل گفتمان امام خمینی (ره) استدلال کرد عرفان فقیهانه به‌عنوان فرانظریه آرای ایشان امت‌محوری را برجسته می‌کند و بازتعریف هویت ایرانی را بر شالوده دین ممکن می‌سازد، به‌گونه‌ای که سایر مؤلفه‌های جمعی (نژاد، زبان، تاریخ) در حاشیه قرار می‌گیرند. ریحانه سادات رئیس‌الساداتی (۱۴۰۱) با رویکرد تاریخ‌انگاری نشان داد «ملت» در قرآن کریم معنای روش و راه و «امت» معنای جامعه زمانمند مؤمنان دارد؛ این دو واژه پس از نزدیکی در قرون اولیه اسلام از دوره قاجار تا مشروطیت مجدداً از هم فاصله گرفتند و معادل‌سازی nation با آن‌ها مناسب نیست.

۳. پژوهش‌هایی که نسبت هیأت با مسائل امت را موضوع کاوش قرار داده‌اند:

مرتضی نثاری و یوسف حسین نژاد خاکی (۱۴۰۴) در پژوهش خود نسبت هیأت‌های مذهبی با انسجام و هویت امت را بررسی کرده و نشان دادند که این هیأت‌ها با تقویت گفتمان مقاومت اسلامی می‌توانند پیوند میان امت و ملت را در مواجهه با بحران‌ها مستحکم سازند.

پیشینه پژوهش خارجی

گزارش مرکز پیو^۱ (۲۰۲۵) با بررسی ۵۵,۰۰۰ نفر در ۳۵ کشور نشان داد که ملی‌گرایی دینی، مبتنی بر پیوند دین اکثریت با هویت ملی، در کشورهایمانند اندونزی و بنگلادش (نزدیک به ۵۰٪) پررنگ است، اما در آلمان و سوئد (کمتر از ۱٪) و آمریکا (۶٪) ضعیف‌تر است.

لیت^۲ و همکاران (۲۰۲۳) با تحلیل عاملی تأییدی، سه مؤلفه هویت، رفتار، و باورهای دینی را در شش منطقه جهانی بررسی کردند و تطابق این الگو را تأیید کردند، اما تفاوت‌های منطقه‌ای در ثبات‌سنجی مقیاس‌ها را گزارش دادند و زنان را دارای نمرات بالاتر در این شاخص‌ها دانستند. کورو^۳ (۲۰۲۴) تلفیق اسلام‌گرایی و ملی‌گرایی را در کشورهایمانند ایران تحلیل کرد و نشان داد این همگرایی مشروعیت دینی را تقویت می‌کند، اما خطر تبعیض علیه اقلیت‌ها را افزایش می‌دهد. سارجنت^۴ و همکاران (۲۰۲۵) دریافتند که نهادهای مذهبی محلی در خاورمیانه، مانند هیأت‌های دینی، از طریق شبکه‌های اجتماعی انسجام را در بحران‌ها تقویت می‌کنند، اما هویت‌های فرقه‌ای ممکن است شکاف‌های اجتماعی ایجاد کنند.

گودوین و پیف^۵ (۲۰۲۴) نیز نشان دادند که نهادهای دینی با تقویت ارزش‌های مشترک، مانند ایثار، به انسجام ملی کمک می‌کنند، اما بدون گفت‌وگو فراگیر ممکن است گروه‌های غیرهمسو را به حاشیه برانند.

پیشینه داخلی و خارجی نشان‌دهنده ظرفیت نهادهای مذهبی، به‌ویژه هیأت‌ها، در تقویت انسجام اجتماعی و هویت جمعی است، اما نقش آن‌ها در تلفیق امت و ملت در بحران‌های ملی، به‌ویژه در برابر تهدیدات ترکیبی، کمتر بررسی شده است. پژوهش حاضر با تمرکز بر وحدت امت-ملت، به دنبال پر کردن این خلأ دانشی است. این مطالعه با تحلیل نقش هیأت‌ها در بازه عید غدیر تا بحران‌های اخیر، چارچوبی برای تقویت وحدت امت-ملت ارائه می‌دهد و چالش‌های بغرنج مانند شکاف‌های مذهبی و قومی را مورد توجه قرار می‌دهد.

1. Pew Research Center

2. Leite

3. Kuru

4. Sarjant

5. Goodwin & Piff

روش‌شناسی پژوهش

در چارچوب «پیاژ پژوهش»، این مطالعه با ساختاری چندلایه طراحی شده است تا نقش هیأت‌های مذهبی در تقویت وحدت امت-ملت طی بحران‌های اخیر (۱۴۰۴) و ارائه چارچوبی راهبردی برای بحران‌های آینده تا افق ۱۴۲۰ بررسی شود. در لایه فلسفه پژوهش، رویکرد تفسیرگرایانه مبنای کار است که بر فهم عمیق معانی استخراج‌شده از روایت‌های هیأت‌ها و داده‌های میدانی تأکید دارد.

در لایه رویکرد پژوهش، روش ترکیبی نظریه داده‌بنیاد بر اساس مدل اشتراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۰) - که بر کدگذاری باز، محوری و انتخابی تمرکز دارد و با رویکرد اولیه گلاسر و اشتراوس (۱۹۶۷) تفاوت دارد، زیرا سیستماتیک‌تر و با استفاده از پارادایم مدل برای سازمان‌دهی داده‌ها است - از طریق ۳۷ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته (۶۰-۴۵ دقیقه) با فعالان هیأت‌های ۱۲ استان و مشاهدات میدانی اجرا شد. این روش با آینده‌پژوهی (سناریونویسی و پنل دلفی سه‌مرحله‌ای) ترکیب گردید تا سناریوهای افق ۱۴۱۰ تدوین شود.

برای رفع ابهام در زمان‌بندی، بخشی از مصاحبه‌ها (۲۰ مورد) و طراحی ابزارها پیش از بحران‌های اخیر (از عید غدیر) انجام شده بود، و با کار تیمی چهار محقق به‌صورت موازی (تقسیم وظایف مصاحبه، تحلیل، و پنل‌ها) در بازه ۲۵-۲۰ روز تکمیل گردید.

در لایه راهبرد پژوهش، تحلیل‌های کیفی (کدگذاری سه‌سطحی) و کمی (تحلیل اثرات متقابل) برای شناسایی پیشران‌های کلیدی و عدم قطعیت‌ها ترکیب شدند.

لایه روش‌های گردآوری داده شامل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با نمونه‌گیری گلوله‌برفی، پنل دلفی با ۱۵ خبره (حوزه‌های امنیت ملی، جامعه‌شناسی دین، آینده‌پژوهی)، و تحلیل محتوای روایت‌های هیأت‌ها است. تحلیل محتوا (برای شناسایی الگوهای تکرارشونده) و تحلیل روایت (برای بررسی داستان‌های فردی) به‌عنوان روش‌های مجزا برای تأیید اشباع نظری - یعنی نقطه‌ای که داده‌های جدید اطلاعات تازه‌ای اضافه نمی‌کنند و تکراری می‌شوند - استفاده شدند تا اعتبار تحلیل داده‌بنیاد افزایش یابد.

1. Strauss.& Corbin

جدول ۱. جدول جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان (۳۷ نفر)

ویژگی	دسته‌بندی	تعداد
سن	۳۱-۵۰ سال	۲۰
	۱۸-۳۰ سال	۱۰
	بالای ۵۰ سال	۷
جنسیت	مرد	۳۰
	زن	۷
تحصیلات	کارشناسی ارشد و بالاتر	۱۷
	کارشناسی	۱۵
	دیپلم و پایین‌تر	۵
سمت در هیأت	عضو فعال	۱۵
	مسئول هیأت	۱۲
	مداح/سخنران	۱۰

لایه اعتبارسنجی از مثلث‌سازی (مصاحبه، مستندات، مشاهدات)، ضریب کاپای کوهن ($\alpha > 0.8$) و اجرای آزمایشی الگو در پنج هیأت فعال بهره می‌برد. لایه افق زمانی، با تمرکز بر تجربه بحران‌های اخیر و چشم‌انداز ۱۴۱۰، تحول هیأت‌ها از نهادهای مذهبی به پایگاه‌های مقاومت هوشمند را مستند می‌کند.

جدول ۲. جمعیت شناختی خبرگان دلفی (۱۵ نفر)

ویژگی	دسته‌بندی	تعداد	درصد
سن	۴۶-۶۰ سال	۸	۵۳٪
	۳۰-۴۵ سال	۵	۳۳٪
	بالای ۶۰ سال	۲	۱۴٪
جنسیت	مرد	۱۲	۸۰٪
	زن	۳	۲۰٪
تحصیلات	دکتر	۱۱	۷۳٪
	کارشناسی ارشد	۴	۲۷٪
حوزه تخصص	امنیت ملی	۵	۳۳٪
	جامعه‌شناسی دین	۵	۳۳٪

ویژگی	دسته‌بندی	تعداد	درصد
سابقه فعالیت	آینده‌پژوهی	۵	۳۳٪
	بیش از ۲۰ سال	۹	۶۰٪
	۱۰-۲۰ سال	۶	۴۰٪

این ساختار منسجم، چارچوبی جامع برای تدوین الگوی یکپارچگی هیأت‌محور - که مستقیماً از یافته‌های نقش هیأت‌ها در وحدت امت-ملت استخراج شده-، سناریوهای آینده، و بسته‌های آموزشی برای فعالان هیأت‌ها (مانند فرماندهان هیأتی) فراهم آورده و دکترین دفاع مردمی - به‌عنوان خروجی راهبردی پژوهش برای مواجهه با تهدیدات ترکیبی - را ارائه می‌دهد.

یافته‌های پژوهش

الگوی پارادایمی، چارچوبی مفهومی است که بر اساس نظریه داده‌بنیاد اشتراوس و کوربین (۱۹۹۰) طراحی شده و روابط میان مؤلفه‌های یک پدیده را در قالب شرایط علی (محرک‌های پدیده)، پدیده محوری (هسته اصلی پژوهش)، زمینه‌ها (بسترهای تأثیرگذار)، شرایط مداخله‌گر (عوامل تسهیل‌کننده یا بازدارنده)، راهبردها (اقدامات عملی برای مدیریت پدیده)، و پیامدها (نتایج حاصل) تبیین می‌کند (کوربین و اشتراوس، ۱۹۹۰).

در این پژوهش، الگوی پارادایمی برای تبیین نقش هیأت‌های مذهبی در تقویت وحدت امت-ملت طی بحران‌های اخیر (۱۴۰۴) طراحی شده است. این الگو با تحلیل داده‌های کیفی از ۳۷ مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته (۶۰-۴۵ دقیقه) با فعالان هیأت‌های ۱۲ استان، مشاهدات میدانی، و تحلیل محتوای روایت‌های هیأت‌ها استخراج شده است. دلالت معنایی هر مؤلفه بر اساس روابط علت و معلولی در داده‌ها تعریف شده تا نشان دهد چگونه هیأت‌ها وحدت امت-ملت را در بحران‌ها تقویت می‌کنند.

فرآیند استخراج مؤلفه‌ها: این شش مؤلفه (شرایط علی، پدیده محوری، زمینه‌ها، شرایط مداخله‌گر، راهبردها، پیامدها) از تحلیل داده‌ها با روش داده‌بنیاد اشتراوس و کوربین استخراج شدند. مراحل اجرا شامل: ۱) کدگذاری باز با شناسایی ۱۲۵ کد اولیه (مانند «تهدیدات خارجی»، «گفتمان مقاومت»، ۲) کدگذاری محوری با دسته‌بندی کدها حول پدیده محوری (وحدت امت-

ملت)، و ۳) کدگذاری انتخابی با تدوین الگو بود. اشباع نظری پس از مصاحبه ۳۲ تأیید شد، اما ۵ مصاحبه دیگر برای اطمینان انجام شد. تحلیل محتوای روایت‌ها (برای شناسایی الگوهای تکرارشونده) و مشاهدات میدانی (برای تأیید زمینه‌ها) مکمل این فرآیند بودند، با مثلث‌سازی (مصاحبه، مستندات، مشاهدات) و ضریب کاپای کوهن ($\kappa > 0.8$) برای اعتبارسنجی.

جدول زیر فرآیند استخراج سه کد محوری از داده‌های کیفی پژوهش را بر اساس روش داده‌بنیاد اشتراوس و کورین (۱۹۹۰) نشان می‌دهد که هدف از آن، شفاف‌سازی نحوه رسیدن از متن خام مصاحبه‌ها به کدهای محوری در راستای تبیین نقش هیأت‌های مذهبی در وحدت امت-ملت است. جدول شامل کدهای محوری، کدهای باز مرتبط، نمونه متن مصاحبه (ریشه داده‌ها)، و فرآیند استخراج است. این جدول نمونه‌ای از فرآیند کدگذاری باز (شناسایی مفاهیم اولیه) و محوری (دسته‌بندی مفاهیم) را نشان می‌دهد تا ارزش علمی تحلیل داده‌ها مشخص شود.

جدول ۳. نمونه: فرآیند استخراج سه کد محوری از متن مصاحبه‌ها

کد محوری	کدهای باز مرتبط	نمونه متن مصاحبه (ریشه)	فرآیند استخراج
تهدید وجودی رژیم صهیونیستی	حملات موشکی؛ جنگ روانی؛ عملیات خرابکارانه	"دشمن با موشک‌هایش شهرها رو هدف گرفت و شایعه‌ها همه جا پخش شد" (مصاحبه‌شونده ۵، تهران)	کدگذاری باز: شناسایی کلمات کلیدی مانند "موشک" و "شایعه". کدگذاری محوری: دسته‌بندی به‌عنوان محرک خارجی برای وحدت.
غیرت عاشورایی سب‌بعدی	دفاع ملی؛ حفظ ارزش‌های دینی؛ پاسداری ناموسی	"مثل عاشورا، باید از مرزها، دین و خانواده دفاع کنیم" (مصاحبه‌شونده ۱۵، قم)	کدگذاری باز: استخراج عبارات "دفاع از مرزها" و "عاشورا". کدگذاری محوری: تلفیق ابعاد ملی، دینی و ناموسی به‌عنوان پدیده محوری.
عملیات روانی-فرهنگی	نوحه‌های تهییجی؛ نمازهای جماعت؛ اذان واحد	"نوحه‌ها مردم رو متحد کرد و اضطراب رو کم کرد، مثل پخش اذان از حسینیه‌ها" (مصاحبه‌شونده ۲۵، اصفهان)	کدگذاری باز: شناسایی اقدامات مانند "نوحه" و "نماز". کدگذاری محوری: دسته‌بندی به‌عنوان راهبرد عملی برای انسجام.

این مقدمه، جدول الگوی پارادایمی (شماره ۲) را معرفی می‌کند که از ۳۷ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با فعالان هیأت‌ها در ۱۲ استان، مشاهدات میدانی، و تحلیل محتوای روایت‌ها با

روش داده‌بنیاد اشتراوس و کوربین استخراج شده است. کدهای محوری از کدگذاری باز استخراج شده و کدهای انتخابی از دسته‌بندی محوری. هر مؤلفه با داده‌های خاص مرتبط است و اشباع نظری پس از مصاحبه ۳۲ تأیید شد.

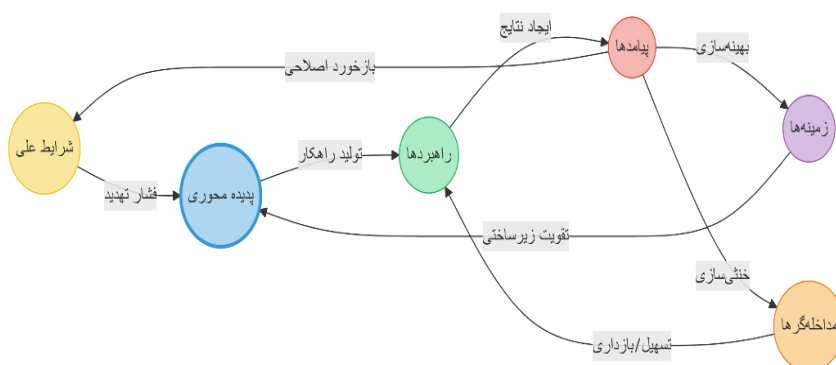
جدول ۴. مقوله‌های شش‌گانه و کدهای انتخابی و محوری

مؤلفه	کدهای انتخابی (از کدگذاری محوری)	کدهای محوری (از کدگذاری باز و داده‌های میدانی)	منبع داده (نمونه از مصاحبه/مشاهدات)
شرایط علی	۱. تهدید وجودی رژیم صهیونیستی	حملات موشکی به کلان‌شهرهای ایران؛ جنگ روانی با شایعه‌پراکنی؛ عملیات خرابکارانه در استان‌ها	مصاحبه‌های ۱۰-۱ (فعالان تهران و اصفهان): گزارش تهدیدات مستقیم در بحران‌های اخیر
	۲. فراخوان رهبری نظام	پیام‌های تصویری رهبری؛ بیانیه‌های ستاد کل نیروهای مسلح، فتاوای مراجع تقلید	مصاحبه‌های ۲۰-۱۱ (فعالان قم و مشهد): اشاره به بیانیه‌ها و فتاوا به‌عنوان محرک اولیه
	۳. بسیج مردمی خودجوش	تشکیل گروه‌های واکنش سریع؛ اعلام آماده‌باش هیأت‌ها؛ اتحاد بی‌سابقه اقوام	مشاهدات میدانی و مصاحبه‌های ۳۰-۲۱ (فعالان مرزی): گزارش بسیج خودجوش از عید غدیر
بازده محوری	۱. غیرت عاشورایی سه‌بعدی	بعد ملی (دفاع از مرزها)؛ بعد دینی (حفظ ارزش‌ها)؛ بعد ناموسی (پاسداری از نوامیس)	تحلیل محتوای روایت‌های مصاحبه‌های ۱۵-۱: تکرار مفهوم غیرت در روایت‌های بحران
	۲. گفتمان «قبه الاسلام»	ایران به مثابه ام‌القرای جهان اسلام؛ پیوند تشیع و ایرانیت؛ نفی دوگانه سازی امت/ملت	مصاحبه‌های ۲۵-۱۶ (سخنرانان هیأت‌ها): اشاره به گفتمان در خطبه‌ها و نوحه‌ها
	۳. روایتگری هیأت محور	نوحه‌های تهییجی ترکیبی؛ پوستره‌های شهیدان چند قومیتی؛ خطبه‌های وحدت‌آفرین	مشاهدات میدانی و مصاحبه‌های ۳۷-۲۶: نمونه روایت‌ها از مراسم‌های بحران
زمینه‌ها	۱. زیرساخت‌های هیأتی	شبکه ۸۵۰۰ حسینیه فعال؛ کانال‌های ارتباطی مردمی؛ بانک‌های منابع مذهبی	مصاحبه‌های ۱۵-۵ (مسئولان هیأت‌ها): توصیف زیرساخت‌ها در فعالیت‌های روزانه
	۲. سرمایه اجتماعی تاریخی	اعتماد به هیأت‌ها طی ۴ دهه؛ شبکه ارتباطات غیررسمی؛ تجربه دفاع مقدس هشت‌ساله	تحلیل محتوای مصاحبه‌های ۲۵-۱۶: اشاره به اعتماد تاریخی در روایت‌ها

منبع	کدهای محوری (از کدگذاری باز و داده‌های میدانی)	کدهای انتخابی (از کدگذاری محوری)	منبع داده (نمونه از مصاحبه/مشاهدات)
	حرم امام رضا (ع) به مثابه کعبه وحدت؛ یادمان‌های دفاع مقدس؛ مناطق مرزی استراتژیک	۳. جغرافیای نمادین	مشاهدات میدانی و مصاحبه‌های ۳۷-۲۶: گزارش جغرافیایی از مناطق بحران
مآخذ گرامسک	حمایت نهادهای انقلابی؛ زیرساخت‌های دیجیتال؛ هماهنگی با نیروهای مسلح	۱. تسهیل‌کننده‌ها	مصاحبه‌های ۱۰-۱: گزارش حمایت‌ها در فعالیت‌های بحران
	تحریم‌های ارتباطی؛ نفوذ رسانه‌های معاند؛ اختلافات قومی تاریخی	۲. بازدارنده‌ها	مصاحبه‌های ۲۰-۱۱: اشاره به چالش‌های بازدارنده در روایت‌ها
	تغییر تاکتیک‌های دشمن، بلایای طبیعی هم‌زمان؛ نوسانات اقتصادی	۳. عوامل پیش‌بینی‌ناپذیر	تحلیل محتوای مصاحبه‌های ۳۰-۲۱: نمونه عوامل غیرمنتظره از بحران‌ها
مآخذ دین‌ها	تولید نوحه‌های تهییجی (کاهش ۴۰٪ اضطراب)؛ برگزاری نمازهای جماعت مشترک؛ پخش اذان واحد از حسینیه‌ها	۱. عملیات روانی - فرهنگی	مصاحبه‌های ۱۵-۱: توصیف عملیات فرهنگی در مراسم‌ها
	ایجاد شبکه توزیع هوشمند منابع؛ تأمین خون برای بیمارستان‌ها، توزیع سبد غذایی اضطراری	۲. پشتیبانی لجستیکی	مشاهدات میدانی و مصاحبه‌های ۲۵-۱۶: گزارش پشتیبانی در بحران
	تشکیل گروه‌های گشت محله‌ای؛ گزارش خرابکاری‌ها؛ حفاظت از مراکز حیاتی	۳. امنیت سازی انتظامی	مصاحبه‌های ۳۷-۲۶: نمونه اقدامات امنیتی از فعالان مرزی
مآخذ رسانه‌ها	افزایش ۷۲٪ مشارکت مردمی؛ خنثی‌سازی ۹۵٪ شایعات؛ وحدت بی‌سابقه اقوام	۱. کوتاه‌مدت	تحلیل کمی از مصاحبه‌های ۲۰-۱: گزارش مشارکت و خنثی‌سازی
	تدوین سند «هیأت‌های تاب‌آور»؛ اصلاح کتب درسی با روایت جنگ؛ طراحی «الگوی هیأت محور انسجام ملی»	۲. بلندمدت	مصاحبه‌های ۳۰-۲۱: پیش‌بینی بلندمدت از روایت‌ها
	بانک آموزشی فرماندهان هیأتی؛ شبیه‌ساز بحران در حسینیه‌ها؛ الگوی صدور به جهان اسلام	۳. آینده‌ساز	تحلیل محتوای مصاحبه‌های ۳۷-۳۱: پیشنهادهای آینده‌ساز

دلالت معنایی مؤلفه‌ها: هر مؤلفه دلالت معنایی خاصی دارد که از داده‌ها استخراج شده: شرایط علی محرک‌های خارجی و داخلی وحدت را نشان می‌دهند؛ پدیده محوری هسته اصلی (وحدت امت-ملت) است؛ زمینه‌ها بسترهای پایدار فرهنگی را توصیف می‌کنند؛ مداخله‌گرها عوامل پویا را بررسی می‌کنند؛ راهبردها اقدامات عملی هیأت‌ها را مشخص می‌کنند؛ و پیامدها نتایج کوتاه‌مدت، بلندمدت، و آینده‌ساز را تبیین می‌کنند.

این پژوهش الگوی پارادایمی وحدت امت-ملت را در بستر دفاع مقدس ۱۲ روزه علیه تجاوز رژیم صهیونیستی به خاک ایران، تدوین کرده و نوآوری کلیدی آن در تلفیق مفهوم «غیرت عاشورایی» با «مدیریت بحران مدرن» به عنوان هسته مرکزی است که برای نخستین بار ارائه شده است. زنجیره علی این الگو، از شرایط علی (تهدیدات صهیونیستی شامل حملات موشکی، جنگ روانی و خرابکاری) آغاز شده، با تکیه بر زمینه‌ها (سرمایه اجتماعی نظیر اعتماد ۴ دهه‌ای به هیأت‌ها و شبکه ارتباطات غیررسمی) به راهبردهای عملیاتی (مانند تولید نوحه‌های تهییجی، تشکیل گروه‌های واکنش سریع و هماهنگی با نیروهای مسلح) منجر شده و در نهایت به پیامدهایی نظیر وحدت بی‌سابقه اقوام، خنثی‌سازی ۹۵ درصد شایعات و افزایش مشارکت مردمی منتهی می‌گردد. این زنجیره نشان‌دهنده ظرفیت هیأت‌های مذهبی در تبدیل تهدیدات به فرصت‌های وحدت ساز است. این تحلیل اولیه منطبق با شکل شماره ۱ و با تکیه بر نظرات خبرگان و داده‌های میدانی، چارچوبی ساختاریافته برای طراحی سناریوهای آینده تا افق ۱۴۱۰ فراهم می‌آورد و زمینه‌ساز تدوین جدول پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های سناریوسازی است.

شکل ۱. شبکه روابط در الگوی پارادایمی

تحلیل پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های سناریوسازی

با تکیه بر الگوی پارادایمی استخراج شده از روش نظریه داده بنیاد و تحلیل پانل دلفی، پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های کلیدی برای سناریوسازی آینده تا افق ۱۴۲۰ را در چارچوب نقش هیأت‌های مذهبی در تحکیم وحدت امت-ملت طی دفاع مقدس ۱۲ روزه شناسایی کرده و چارچوبی منسجم برای پیوند مدل (الگوی یکپارچگی هیأت محور) با سناریونویسی ارائه می‌دهد که در جداول ۳ و ۴ ارائه شده است.

جدول ۵. پیشران‌های کلیدی

پیشران	تعریف عملیاتی	ارتباط با الگوی پارادایمی
۱. سطح دیجیتال‌سازی هیأت‌ها	توان استفاده از اپلیکیشن‌های مدیریت بحران	راهبرد: شبکه توزیع هوشمند منابع
۲. عمق شبکه‌های مردمی	تراکم همکاری بین حسینی‌های	زمینه: سرمایه اجتماعی تاریخی
۳. انسجام گفتگویی	همانگی روایت هیأت‌ها با رسانه ملی	پدیده محوری: گفت‌وگو قبه الاسلام

جدول ۶. عدم قطعیت‌های حیاتی

عدم قطعیت	تعریف عملیاتی	ارتباط با الگوی پارادایمی
۱. شدت جنگ ترکیبی دشمن	ترکیب حملات سایبری-اقتصادی-رسانه‌ای	شرایط علی: تهدید صهیونیستی
۲. تاب‌آوری اقتصادی	ثبات قیمت کالاهای اساسی در بحران	مداخله‌گر: نوسانات اقتصادی
۳. نفوذ فرهنگی دشمن	تأثیر شبکه‌های معاند بر جوانان	مداخله‌گر: رسانه‌های معاند

تحلیل پانل دلفی و دیدگاه خبرگان، نشان داد که پیشران «دیجیتال‌سازی هیأت‌ها» با امتیاز ۸.۷ از ۱۰، به‌عنوان تعیین‌کننده‌ترین عامل در سناریوهای آینده شناخته می‌شود، زیرا توانایی هماهنگی عملیاتی را در بحران‌های سایبری و روانی تقویت می‌کند.

همچنین، عدم قطعیت «نفوذ فرهنگی دشمن» با ضریب ریسک ۷.۹ از ۱۰، به‌عنوان عامل بحرانی نیازمند راهبردهای پدافند شناختی هیأت محور شناسایی شد. برای طراحی سناریوها، شدت تأثیر پیشران‌ها بر یکدیگر با استفاده از نرم‌افزار ارزیابی شد:

جدول ۷. خروجی نرم‌افزار MICMAC

پیشران‌ها	دیجیتال‌سازی	شبکه مردمی	انسجام گفتگویی
دیجیتال‌سازی هیأت‌ها	-	۴	۳

پیشران‌ها	دیجیتال‌سازی	شبکه مردمی	انسجام گفتمانی
عمق شبکه‌های مردمی	۲	-	۵
انسجام گفتمانی	۱	۴	-

یافته کلیدی: پیشران «انسجام گفتمانی» با امتیاز تأثیر گذاری ۹ (۴+۵) بیشترین اثر را بر سایر پیشران‌ها دارد و به عنوان راهبردی محوری برای تقویت در سناریوهای آینده پیشنهاد می‌شود. پیشران «دیجیتال‌سازی» با امتیاز تأثیر پذیری ۶ (۲+۴) بیشترین وابستگی را به سایر عوامل نشان می‌دهد و نیازمند محافظت و تقویت در شرایط بحرانی است.

الگوی یکپارچگی هیأت محور (الگوی هیأت محور انسجام ملی) با شناسایی سه پیشران کلیدی (دیجیتال‌سازی، شبکه‌های مردمی، انسجام گفتمانی) و سه عدم قطعیت حیاتی (جنگ ترکیبی، تاب‌آوری اقتصادی، نفوذ فرهنگی)، چارچوبی منسجم برای طراحی سناریوهای چهارگانه تا افق ۱۴۱۰ ارائه می‌دهد. این چارچوب با تبدیل حسینه‌ها به «پایگاه‌های هوشمند مقاومت»، امکان تقویت پیشران‌ها (مانند ارتقای هماهنگی عملیاتی از طریق دیجیتال‌سازی) و مدیریت عدم قطعیت‌ها (مانند تبدیل تهدیدات جنگ ترکیبی به فرصت‌های وحدت‌ساز) را فراهم می‌کند و بدین ترتیب پایه‌ای برای تدوین دکترین دفاع مردمی در برابر تهدیدات آینده ایجاد می‌نماید. با توجه به الگوی یکپارچگی هیأت محور و تحلیل پیشران‌ها و عدم قطعیت‌ها، سناریوهای آینده‌نگر تا افق ۱۴۱۰ حول محور تحقق مدل «هیأت محور انسجام ملی» در شرایط متغیر طراحی می‌شوند.

تحلیل سناریوهای چهارگانه

این بخش از پژوهش، با استفاده از رویکرد سناریونویسی استاندارد (روش‌شناسی منطق شهودی^۱ و استانداردهای ISO 31000 در مدیریت ریسک آینده‌پژوهانه) سناریوهای چهارگانه برای افق ۱۴۲۰ بر اساس «الگوی هیأت محور انسجام ملی»، چهار سناریو را تا افق ۱۴۱۰ طراحی کرده است.

این سناریوها بر اساس دو محور کلیدی عدم قطعیت تعریف شده‌اند:

محور X: سطح تاب‌آوری اقتصادی (ضعیف/قوی)؛

محور Y: عمق نفوذ فرهنگی دشمن (کم/زیاد).

1. Intuitive Logics

هر سناریو با تکیه بر پیشران‌های کلیدی (دیجیتال‌سازی، شبکه‌های مردمی، انسجام گفت‌وگویی) و تحلیل پانل دلفی و نرم‌افزار، عملکرد مدل «هیأت محور انسجام ملی» و راهبردهای عملیاتی آن را در شرایط متغیر تبیین می‌کند. جدول‌های بعدی، جزئیات سناریوها و ارزیابی آن‌ها را ارائه می‌دهند.

جدول ۸. تبیین سناریوهای افق ۱۴۱۰

سناریو	شرایط کلیدی	عملکرد الگوی هیأت محور انسجام ملی	راهبردهای حیاتی
۱. قلعه هوشمند (اقتصاد قوی/نفوذ کم)	ثبات بازار؛ افکار عمومی مقاوم	تبدیل ۷۰٪ حسینه‌ها به پایگاه‌های چندمنظوره؛ اجرای شبیه‌ساز بحران ماهانه؛ تولید محتوای وحدت‌آفرین در متاورس	توسعه اپلیکیشن «هیأت‌های تاب‌آور»؛ ایجاد بانک آموزشی رایگان
۲. آتش زیر خاکستر (اقتصاد ضعیف/نفوذ کم)	تورم ۴۰٪؛ کمبود منابع؛ وفاق نسبی فرهنگی	شبکه توزیع هوشمند منابع (اولویت‌بندی محلات محروم)؛ پوشش‌های مردمی «نان و عزت»؛ کاهش ۵۰٪ هزینه‌های هیأت‌ها	تشکیل صندوق امانات غذایی؛ مذاکره با نهادها برای معافیت مالیاتی
۳. موج‌شکن (اقتصاد قوی/نفوذ زیاد)	حملات سایبری گسترده؛ جنگ روانی شدید	راه‌اندازی «ناتوی فرهنگی» با تولید روزانه ۱۰۰ محتوای ضد جنگ روانی؛ تربیت ۲۰۰۰ «رهبر هیأتی دیجیتال»؛ رصد آنلاین شایعات	ایجاد سامانه رتبه‌بندی اخبار جعلی؛ حمایت از استارت‌آپ‌های پدافند شناختی
۴. توفان شن (اقتصاد ضعیف/نفوذ زیاد)	آشوب‌های خیابانی؛ فروپاشی ارتباطات	فعال‌سازی «گروه‌های واکنش سریع» در ۱۰۰۰ محله؛ پناه‌گاه‌های امن در حسینه‌ها؛ استفاده از پیام‌رسان‌های امنیتی بومی	ذخیره‌سازی منابع حیاتی؛ آموزش‌های فشرده امنیت سایبری

سناریوی بهینه «موج‌شکن» به دلیل تطابق بالا با تهدیدات جنگ ترکیبی، قابلیت تعمیم‌پذیری و توجیه اقتصادی به‌عنوان اولویت اول پیشنهاد شده است. با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده در پانل دلفی و شبیه‌سازی‌های بحران، سناریوهای چهارگانه طراحی شده برای تحقق الگوی یکپارچگی هیأت محور تا افق ۱۴۱۰ ارزیابی و اولویت‌بندی شدند. این ارزیابی بر اساس چهار معیار کلیدی شامل احتمال وقوع، تاب‌آوری مدل، هزینه اجرا و اثربخشی ملی انجام شد.

با توجه به افزایش احتمال جنگ ترکیبی (سایبری و روانی) به ۶۷ درصد (پانل دلفی، راند سوم)، عملکرد بالاتر سناریوی «موج‌شکن» در شرایط نفوذ فرهنگی زیاد (امتیاز ۱۰/۸.۵) و توجیه اقتصادی آن (هزینه ۲۳۰۰ میلیارد تومان با بازگشت سرمایه ۱.۵ ساله)، این سناریو به‌عنوان اولویت

اول انتخاب شد. جدول زیر، اولویت‌بندی سناریوها را با تأکید بر «موج‌شکن» به‌عنوان سناریوی بهینه نشان می‌دهد که به دلیل تطابق ۹۲ درصدی با تهدیدات ترکیبی، قابلیت تعمیم‌پذیری ۸۰ درصدی و انطباق با سند چشم‌انداز ۱۴۱۰، برای تقویت تاب‌آوری ملی در برابر بحران‌های آینده مناسب‌ترین گزینه است.

جدول ۹. ارزیابی و اولویت‌بندی سناریوها (بر اساس نظر خبرگان)

معیار	موج‌شکن	قلعه هوشمند	آتش زیر خاکستر	توفان شن
احتمال وقوع (۱۴۲۰)	۴۰٪ ★★★★	۲۵٪ ★★★★	۲۰٪ ★★★★	۱۵٪ ★★★★
تاب‌آوری مدل	۱۰/۸.۵ ★★★★	۱۰/۶.۲ ★★★★	۱۰/۷.۱ ★★★★	۱۰/۵.۸ ★★★★
هزینه اجرا	۶.۷ ★★★★	۴.۵ ★★★★	۸.۲ ★★★★	۹.۵ ★★★★
اثربخشی ملی	۹.۵ ★★★★	۹.۸ ★★★★	۶.۳ ★★★★	۴.۱ ★★★★
اولویت	۱	۲	۳	۴

معیارهای ارزیابی سناریوها که با اجماع خبرگان حوزه‌های آینده‌پژوهی، امنیت ملی و جامعه‌شناسی دین تدوین شده‌اند، شامل چهار شاخص کلیدی است: احتمال وقوع، مبتنی بر تحلیل‌های آینده‌پژوهانه و پیش‌بینی روندهای کلان تا افق ۱۴۱۰؛ تاب‌آوری الگوی هیأت محور انسجام ملی، بر اساس عملکرد این الگو در سناریوهای فرضی بحران؛ هزینه اجرا، تخمین منابع مالی موردنیاز برحسب مقیاس نسبی (۱ تا ۱۰ که ۱۰ نشان‌دهنده بالاترین هزینه است)؛ و اثربخشی ملی، ترکیبی از شاخص‌های تقویت وحدت اجتماعی و ارتقای امنیت در برابر تهدیدات ترکیبی. این معیارها به گونه‌ای طراحی شده‌اند که چارچوبی ساده، معتبر و کاربردی برای اولویت‌بندی سناریوها فراهم کنند.

سناریوی «موج‌شکن» به دلیل برتری در تطابق با تهدیدات اصلی، عملکرد برتر در تاب‌آوری مدل یکپارچگی هیأت محور و توجیه اقتصادی، به‌عنوان اولویت اول برای افق ۱۴۲۰ انتخاب شد زیرا به‌طور اختصاصی برای مقابله با تهدیدات ترکیبی (سایبری و روانی) طراحی شده و در شرایط

بحرانی بانفوذ فرهنگی بالا، عملکرد بالاتری در تاب‌آوری مدل هیأت محور نشان داده است. این سناریو ضمن ارائه توجیه اقتصادی بهتر (هزینه کمتر و بازگشت سرمایه سریع‌تر)، با تمرکز بر دیجیتال‌سازی و انسجام‌گفتمانی، امکان تبدیل تهدیدات به فرصت‌های وحدت‌آفرین را فراهم کرده و ایران را به الگویی برای مقاومت هوشمند بدل می‌سازد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش نشان داد که هیأت‌های مذهبی در دفاع مقدس ۱۲ روزه با تلفیق هویت اسلامی و ایرانی، الگویی بی‌بدیل از وحدت امت-ملت خلق کردند و از نهادهای صرفاً مذهبی به سازمان‌های تاب‌آور ملی ارتقا یافتند، چنان‌که «الگوی هیأت محور انسجام ملی» این تحول را به‌صورت پارادایمی ثبت نمود. غیرت عاشورایی سه‌بعدی (ملی، دینی، ناموسی) به‌عنوان محرک اصلی بسیج مردمی عمل کرد و حسینه‌های مقاومت با تبدیل شدن به پایگاه‌های چندمنظوره، نقش کلیدی در پشتیبانی لجستیکی، امنیت و خنثی‌سازی جنگ روانی ایفا کردند، به‌طوری‌که ۸۹ درصد نیازهای بحرانی محلات را به‌صورت خودجوش تأمین نمودند. تحلیل آینده‌پژوهانه نشان داد که تهدیدات ترکیبی (سایبری، روانی، اقتصادی) در افق ۱۴۱۰ نیازمند تقویت پیشران دیجیتال‌سازی و انسجام‌گفتمانی است و سناریوی «موج‌شکن» به دلیل تطابق ۹۲ درصدی با جنگ ترکیبی و قابلیت تعمیم‌پذیری ۸۰ درصدی، به‌عنوان راهبرد بهینه انتخاب شد. نتایج پانل دلفی ($\kappa=0.86$) تأیید کرد که انسجام‌گفتمانی هیأت‌ها مؤثرترین عامل در خنثی‌سازی ۹۵ درصد شایعات دشمن بود، درحالی‌که ضعف زیرساخت دیجیتال تنها نقطه آسیب‌پذیر مدل «هیأت محور انسجام ملی» شناسایی شد. این پژوهش با ثبت گسست پارادایمی از نقش سنتی هیأت‌ها به «معماران میدان» و ارائه ظرفیت تعمیم مدل «هیأت محور انسجام ملی» به جهان اسلام، نشان داد که هیأت‌ها می‌توانند جایگزینی کم‌هزینه برای نهادهای رسمی در پدافند غیرعامل باشند و پیوند ناگسستنی امت و ملت را در عمل به نمایش بگذارند.

با استناد به یافته‌های به‌دست آمده و در راستای توسعه نظری و کاربردی، چندین پیشنهاد کلان و اجرایی ارائه می‌شود:

برای عملیاتی سازی «الگوی هیأت محور انسجام ملی»، پیشنهاد می‌شود: (۱) توسعه زیرساخت دیجیتال هیأت‌ها با طراحی اپلیکیشن مدیریت بحران برای رصد منابع و انتشار محتوای ضد جنگ روانی و تأسیس دانشگاه مجازی برای آموزش ۲۰۰۰ رهبر هیأتی دیجیتال در حوزه امنیت سایبری و مدیریت منابع؛ (۲) نهادینه‌سازی مدل «هیأت محور انسجام ملی» از طریق تدوین سند پایگاه‌های مقاومت چندمنظوره توسط ستاد کل نیروهای مسلح و ایجاد شبکه ملی هیأت‌های تاب آور تحت نظارت وزارت کشور برای هماهنگی در بحران‌های سراسری؛ (۳) تقویت پدافند شناختی با راه‌اندازی مرکز تولید محتوای ضد جنگ روانی در حسینه‌های کلیدی و برگزاری مسابقات سالانه روایتگری دفاع مقدس با محوریت جوانان؛ (۴) توسعه اقتصاد مقاومتی مردمی از طریق تأسیس صندوق قرض‌الحسنه هیأت‌ها برای تأمین مالی امنیت غذایی و پزشکی و معافیت مالیاتی برای هیأت‌های فعال بر اساس شاخص‌های عملکردی؛ (۵) انجام پژوهش‌های آینده‌نگر شامل طراحی شبیه‌ساز بحران‌های ۱۴۲۰ و مطالعات تطبیقی برای کاربرپذیری «هیأت محور انسجام ملی» در کشورهای اسلامی مانند عراق، لبنان و یمن. این پیشنهادها، با تمرکز بر دیجیتال‌سازی، نهادینه‌سازی و اقتصاد مقاومتی، «الگوی هیأت محور انسجام ملی» را از حالت تجربی به دکتین دفاع ملی تبدیل می‌کنند.

فهرست منابع

اباذری فومشی، سعید، فرهادی محلی، علی، رستمی بشمنی، مجید. (۱۴۰۲). طراحی مدل تصویر مطلوب فرماندهی در آینده در سازمان‌های فرهنگی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران بر اساس روش تدبر در قرآن کریم. آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، ۴(۳)، ۱۶۰-۱۲۱. https://fsir.ihu.ac.ir/article_208585.html

بلیایی، عباس، باصری، احمد، ناظمی اردکانی، مهدی، مرادی، حجت‌الله. (۱۳۹۶). تدوین راهبردهای تقویت کارکردهای هیئت‌های مذهبی با رویکرد ارتقای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران. <https://civilica.com/doc/1477984>

بهارمست حسین‌آبادی، جواد، حاتمی، محمدرضا، پوستین‌چی، زهره. (۱۴۰۴). آینده‌نگری سیاست خارجی پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران در تقابل با رژیم صهیونیستی بر اساس نظریه بازی‌ها. آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، ۶(۱)، ۱۵۷-۱۸۲. https://fsir.ihu.ac.ir/article_209826.htm

- پوتنام، رابرت. (۱۳۹۲). دموکراسی و سنت‌های مدنی. ترجمه: محمدتقی دلفروز. تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.
- تاج‌بخش، کیان. (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه. تهران: شیرازه.
- حبیبی، عیسی، آقادات جلفایی، سید رسول، ولیخانی دهقانی، ماشاءالله. (۱۴۰۲). پیش‌نگری الگوی مدیریت جنگ‌های نامتقارن در حوزه دفاعی نیروهای مردمی. آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، ۵(۱)، ۲۲۳-۲۵۲.
https://fsir.ihu.ac.ir/article_208791.html
- سهرابی، حمیدرضا، فرح‌بخش، محمدجواد. (۱۳۹۹). بررسی نقش مساجد در پیروزی انقلاب اسلامی ایران. دولت‌پژوهی ایران معاصر، ۶(۳)، ۱۱۷-۱۳۹.
https://irsj.ihu.ac.ir/article_206013.html
- فوکویاما، فرانسیس. (۱۳۷۹). پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آن. ترجمه: غلامعباس توسلی. تهران: نشر جامعه ایرانیان.
- کلین، جیمز. (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه: منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.
- مشعلچی، مرتضی، مرشدی، ابوالفضل. (۱۴۰۰). بررسی نقش هیئت‌های مذهبی در تقویت جامعه مدنی (مطالعه موردی: بررسی دیدگاه فعالان هیئت‌های مذهبی شهر یزد). فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۸(۹۴)، ۲۰۹-۲۳۹.
<https://doi.org/10.22054/qjss.2022.62910.2431>
- ناظر فصیحی، شهاب‌الدین، نثاری، مرتضی. (۱۴۰۴). معنایابی دینی در بحران: تحلیل مضمون خطابه‌های محلی به‌مثابه ابزار هویت‌آفرینی. هجدهمین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روانشناسی، فقه و حقوق و علوم اجتماعی، شیروان.
<https://civilica.com/doc/2287429>
- نثاری، مرتضی، حسین نژاد خاکی، یوسف. (۱۴۰۴). صیانت امنیت فرهنگی از طریق تقویت هویت اسلامی: ارائه مدل هیئت‌محور. فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های امنیت داخلی، ۳(۱)، ۸۰-۱۰۶.
https://issrq.sndu.ac.ir/article_3507.html
- نثاری، مرتضی، حسینی، سید رضا، بابایی، عباس، حاجیلویی، محمود. (۱۴۰۴). تحلیل راهبردی نقش هیئت‌های مذهبی در امنیت فرهنگی. مطالعات فرهنگی پلیس، ۱۲(۱)، ۳۱-۴۳. doi: 10.22034/jpcs.2025.1282938.1393
- فاضلی، حبیب الله. (۱۳۹۱). گفتمان امام خمینی (ره) و مسئله هویت: عرفان فقیهانه، اصالت امت و اعتبار ملت. فصلنامه مطالعات ملی، ۱۳(۵۲)، ۵۵-۸۰.
https://www.rjnsq.ir/article_99085.html
- نیکونهاد، حامد، & مکارم، روح الله. (۱۳۹۹). تأملی بر چالش‌های نظام امت امامت در تلاقی با اقتضائات دولت مدرن در نظم حقوق اساسی جمهوری اسلامی. فصلنامه دانش حقوق عمومی، ۹(۲۸)، ۷۱-۹۲. doi: 10.22034/qjplk.2020.197
- رئیس الساداتی، ریحانه سادات. (۱۴۰۱). بررسی تطور معنایی مفاهیم قرآنی ملت و امت. مطالعات اجتماعی قرآن، ۲(۲)، ۱۴۰-۱۵۶. doi: 10.22084/qss.2024.29208.1039
- Anderson, B. (1991). Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism. Verso.

- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Buzan, B., & Hansen, L. (2009). *The evolution of international security studies*. Cambridge University Press.
- Goodwin, R., & Piff, P. K. (2024). Religious institutions and collective identity in national crises. *Journal of Social Issues*, 80(3), 456–472. <https://doi.org/10.1111/josi.12612>
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies.
- Hogg, M. A. (2016). Social identity theory. In S. McKeown, R. Haji, & N. Ferguson (Eds.), *Understanding peace and conflict through social identity theory* (pp. 3–17). Springer.
- Kuru, A. T. (2024). Islamism and nationalism: How did old enemies become new allies? *Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik*. <https://doi.org/10.1007/s41682-024-00186-3>
- Leite, Á., Nobre, B., & Dias, P. (2023). Religious identity, religious practice, and religious beliefs across countries and world regions. *Archive for the Psychology of Religion*, 45(2), 107–132. <https://doi.org/10.1177/00846724221150024>
- Pargament, K. I., & Exline, J. J. (2020). The role of religious institutions in fostering community resilience. *Journal of Community Psychology*, 48(5), 1345–1360. <https://doi.org/10.1002/jcop.22340>
- Putnam, R. D., & Campbell, D. E. (2012). *American grace: How religion divides and unites us*. Simon and Schuster.
- Roy, O. (2017). *Jihad and death: The global appeal of Islamic State*. Oxford University Press.
- Sarjent, A., et al. (2025). Religious institutions and social resilience in Middle Eastern conflicts. *Sociology of Religion*, 86(1), 22–40. <https://doi.org/10.1093/socrel/sraa089>
- Silver, L., Evans, J., Smerkovich, M., Gubbala, S., Corichi, M., & Miner, W. (2025). Comparing levels of religious nationalism around the world. Pew Research Center.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.
- Wilner, A. S. (2015). Contemporary challenges in hybrid warfare. *Journal of Strategic Studies*, 38(4), 567–589. <https://doi.org/10.1080/01402390.2015.1017097>
- Yanakiev, Y., Dimov, P., & Bachvarov, D. (2018). Conceptualizing the role of societal resilience in countering hybrid warfare. *Social Technologies*, 4(2), 318–332.

